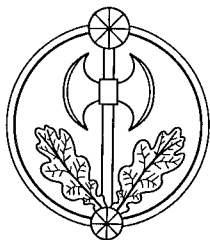

AXIS POLARIS

TRADICIONÁLIS TANULMÁNYOK

VI

UNGERN-STERNBERG ÉS A BUDDHIZMUS

Létezik magyar nyelven egy kis könyv, amely ROMAN NIKOLAUS VON UNGERN-STERNBERG (1885–1921) több szempontból érdekes személyiségét mutatja be.¹ Úgy véljük, a kiadványnak sikerült rávilágítania a híres báró történelmi–politikai tevékenysége és figyelemre méltó szellemi orientációja közötti kapcsolatra. Ellenforradalmi aktivitása valóban spirituális törekvéseken alapult; antibolsevizmusára és antikommunizmusára szellemi céljai és a saját útba vetett hit szolgálnak magyarázattal; monarchizmusa és teokratizmusa szorosan összetartozott; harciassága, eurázsianizmusa és jobboldalisága a katonai hagyományok ápolásának elvére, a szellemi tekintélyek tiszteletére és a szellemiség hagyományos formáihoz való hűsége vezethető vissza. Talán két aspektus tekintetében adott a kiadvány a lehetségesnél kevésbé teljes magyarázatot: a »Világkirály« ideája iránti érdeklődése és kegyetlensége tekintetében. Mint újabb kutatásaink eredményei kimutatják, ez a két sajátosság szintén szorosan összefüggött. Természetesen továbbra is igaz a megállapítás, hogy »egyáltalán nem felel meg a valóságnak az az értelmetlenül szigorú, durva és brutális személyiség, amilyennek őt csaknem kivétel nélkül beállítják. Radikalizmusában a kegyetlenség másodlagos, pszichikus komponens volt, amit mint jelenséget el kell választanunk személye és tevékenysége lényegétől« (63. o.), mindazonáltal kegyetlensége rá jellemző sajátosság, ami úgy tűnik, »a Világ királyával« kapcsolatos érdeklődésében leli gyökereit.

UNGERN-STERNBERG buddhizmusáról nemcsak OSSENDOWSKITól tudunk, akit vallási szempontból SVEN HEDIN és MARCO PALLIS egyaránt megbízhatatlannak tekintett,² hanem sógorától, HERMANN KEYSERLINGTől is, aki szerint: »egészen rendkívüli módon keveredett benne a legmélyebb metafizikai hajlam és a kegyetlenség. (...) *Metafizikai felfogása rokon volt a tibetiekével és a hindukével.* Egyáltalán nem született erre a világra, s akaratlanul is arra kell gondolnom, hogy csak átutazó vendég volt a földön«. ³ Még kevésbé valószínű, hogy bármiféle túlzásra lett volna oka ANTONI ALEXANDROWICZnak, a báró 1918–1919 közötti lengyel tüzérségi parancsnokának, aki

¹ *Az antikommunista. Roman Ungern-Sternberg báróról.* [Válogatott tanulmányok.] Budapest, 2002, Nemzetek Európája Kiadó /Nefejeics kiskönyvtár/.

² SVEN HEDIN: *Ossendowski und die Wahrheit.* Leipzig, 1925. MARCO PALLIS: *Ossendowski's Sources. Studies in Comparative Religions*, XV. évf. ([Patés Manor] 1983) 1–2. (tél-tavaszi) sz. 30–41. o. (Az utóbbit ld. *Az antikommunista.* I. m. 79–92. o.)

³ HERMANN KEYSERLING gróf levelét közli VLADIMIR POZNER: *Az őrjöngő.* Budapest, 1967, Európa, 60–61. o. (Kiemelés tőlünk – H. R.)

szerint »misztikus volt és buddhista.«⁴ Állítólag nagyapjától, ROBERT EGINHARD VON UNGERN-STERNBERGTől és apjától, THEODOR LEONHARD VON RUDOLF UNGERN-STERNBERGTől⁵ tanulta a buddhizmust, így – mint RENÉ GUÉNON megjegyezte – »egyáltalán nem az volt, akit „neobuddhistának” lehetne nevezni«,⁶ már csak azért sem, mert kiterjedt tradicionális kapcsolatokkal rendelkezett és a buddhista előljárók is tisztelték őt. A történelmi tényen túl, miszerint 1921. február 3-án kiszabadította kínai fogságából az akkori urgai *bogdkbamt* (vagy *bogdodgegent*), a nyolcadik Jebtsundamba *kbutukhtu*, OSSENDOWSKI olyan embernek mutatja őt, aki nemcsak tiszteletet tanúsított a burját sámánok és a mongol–tibeti buddhista tekintélyek iránt, hanem buddhista rítusokat is végzett. »A báró a gongra ütött, hogy a nagy Buddha figyelmét a maga imádságára terelje, és egy marék pénzt dobott egy nagy bronzcsészébe. Azután a keresztes vitézek e sarja, aki a Nyugat minden filozófusát olvasta, lecsukta a szemét és arcát kezével eltakarva imádkozott. Bal csuklóján fekete olvasót vettem észre.« »Az oltárhoz lépve, amelyen Buddhának Indiából idehozott régi kőszobra állott, újra imádkozni kezdett.«⁷ OSSENDOWSKI interpretációja túlságosan keresztény karakterű, hiszen a buddhizmus vonatkozásában kevésbé beszélhetünk nyugati értelemben vett »imáról«. *Rituális áldozatról* (*felajánlásról*), *invokációról*, *mantrákról*, *koncentrációról* vagy *meditációról* lehet szó. UNGERN-STERNBERG buddhizmussal való kapcsolatának részletesebb vizsgálatához a *Šambhalával* kapcsolatos mítoszok és tanítások felé kell fordítanunk a figyelmünket.

Az etimológiailag nehezen meghatározható eredetű, a szanszkrit nyelv szókincsében is megtalálható, onnan ismertté vált *šambhala* kifejezés valószínűleg perzsa eredetű. A *Šam* perzsául »Szíriát« jelent, a *bolo* pedig »fentet«, »felült«, így a *Šambolo* jelentése »felső (vagy égi) Szíria«. Szíria ebben az összefüggésben az »északi ország«, a »mozdulatlan föld«, a »paradicsomi föld«, a »fény földjének« egyik elnevezése,⁸ amelyet másként Hyperboreának hívnak. Tibeti nyelven a Šambhala megfelelője a *bde-byung*, amit KÖRÖSI CSOMA SÁNDOR a »boldogság kezdetének (vagy kútforrásának)« fordított. Itt is összetettebb jelenségről és többről van szó a különböző paradicsomi mítoszoknál. Šambhala a legtágabb értelemben vett »világ« urának szimbolikus lakhelye. Azt a legfőbb szellemi centrumot jelöli, ahol a Világ királya mintegy fellelhető. Az országot a mítoszok szerint nyolc havas hegy öleli körül, és a közepén Kālapa (olykor Kalāpa) található, a centrumok centrumának »fővárosa«. Minthogy *szellemi* központról van szó, a Világkirály minden szellemi tanítás birtokosa (vö. 71, 74. o.), köztük a legmagasabb rendű, primordiális beavatási

⁴ ANTONI ALEXANDROWICZ 1924-es levelének részleteit közli RENÉ GUÉNON: *Le Théosophisme. Histoire d'une pseudo religion*. Paris, 1986, Éditions Traditionnelles, 411–414. o. (*Az antikommunista*. 13–14. o.)

⁵ RUDOLF FREIHERR VON UNGERN-STERNBERG ZU BIRKAS: *Nachrichten über das Geschlecht Ungern-Sternberg aus authentischen Quellen*. III. köt. Reval, 1877, 31. és 54. o.

⁶ RENÉ GUÉNON: I. III. 414. o. (*Az antikommunista*. 14. o.)

⁷ FERDINAND OSSENDOWSKI: *Állatok, emberek és istenek*. Budapest, é. n., Franklin, 194. o. (*Az antikommunista*. 32–33. o.)

⁸ Ismeretes, hogy Szíria a Paradicsommal kapcsolatos zsidó, keresztény és muszlim szövegeknek is bő forrása volt. Magyarul ld. például MÓZES BAR KÉPHIA: *Paradicsom-kommentár*. Budapest, 2001, Magyar Könyvklub.

tanításoké. A Világ »királya« az indotibeti tanítások szerint nem fizikai személy. Az originális forrásnak tekinthető hindu mítoszoknak megfelelően Śambhalát egy *brāhmaṇa* család, a Viṣṇu-yaśa uralja, amelybe hét papkirályt követően huszonöt Kalki inkarnálódik. A huszonötödik Kalki-uralkodó Rudra Cakrin lesz. Ő vet majd véget a jelenlegi nagy világerának, megsemmisítve a *dbarma* ellenségeit, ami az új Aranykor (*kṛta-yuga*) feltétele. A tibeti buddhizmus felfogása és doktrínái szerint – anélkül, hogy a kezdeti hindu koncepciónak lényegileg ellentmondának – Śambhala uralkodója, a Világ királya *Ādibuddha*. Az Ősbuddha esszenciálisan nem megnyilvánult (*pratyeka*). Őt *Dhyāni-buddha* »formájában« uralkodik, amely ötoszág valószínűleg összefügg a huszonöt Kalki hindu koncepciójával.⁹ Maga az Ādi-buddha nem keletkezett, minden – akárcsak szubtilis – megnyilvánulás nélkül, önmagában »létező« »valóság«.¹⁰ Teisztikus nyugati terminológiával élve, »az Istenség világ vagy kozmosz felé forduló, afölött uralkodó, annak törvényeit kiszabó arculata« (70. o.), a »misztériumok misztériuma«, aki a kozmikus misztériumokat celebrálja.¹¹ Az a tény, hogy OSSENDOWSKI a Világkirályt a tasilhunpói Pancsen lámával és bogdkhannal azonosította,¹² hogy bizonyos legendák Śambhalát olykor konkrét földrajzi helyekkel állítják megfelelésbe, hogy a tibeti hagyomány a Dhyāni-buddhákat egyes buddhista vezetőkkel személyesíti meg, azt jelöli, hogy a Világkirály méltóságát szellemileg és metafizikailag megvalósíthatónak tekintették (vö. 71. o.). Túl a legendákon és mítoszokon, azon, hogy »eljövendő északi ország«, hogy »különleges gyógynövények otthona« stb., a buddhista doktrínák és szövegek egyértelműen kimondják, hogy Śambhala »minden lény négy testének földje«, amely »hited heves erejével« jön létre, »önmagad gondolati (meditatív) tudásának szellemi növekedése« révén.¹³ Vagyis a meditációban táruul fel és metafizikai realizáció révén érhető el.

De milyen módon áll kapcsolatban a Világkirály e »lakhelye« a kegyetlenséggel? Śambhala mítosza a *Mahābhārata*, a *Harivaṃśa* és a *Skanda-purāṇa* tradíciójából Kashmíron át, a Kālacakra-tan révén jutott el Tibetbe. E rendkívül komplex, tizennegyedik század körül meggyökeresedett, tantrikus, kozmo-metafizikai buddhista doktrína a *vaiṣṇava*, *śaiva* és Patañjali-féle hatásokon kívül manicheus és iszlám befolyásokat is magában foglal. Ez utóbbiak következtében a zsidó, a keresztény és az iszlám apokaliptikával, eszkatológiával is rokon vonásokat mutat. Ezek nem túlságosan meghatározóak, de jelen vannak. Śambhala így nemcsak a »bölcsek nagy helye«, hanem »a csodálatos tettek forrása« is, »a tett és gyümölcse járművének földje«.¹⁴ Minthogy a cselekvéshez mindig hozzátartozik következménye, a Vi-

⁹ »Északon Śambhala az emberi bölcsek öt helye, ugyanígy az öt nemes születésű tanvédek helye.« *A śambhalai isteni rezidencia leírása, a nemes származású tankirályok áldozati szertartása, a Kālapāba vezető gyors út ismertetése*, 3a. (SZABÓ TIBOR fordításai)

¹⁰ A tibeti buddhizmus ezt a »szuprarealitást« az öt Dhyāni-buddhán kívül – melyek a Világkirály arculataiként foghatók fel – többnyire Vajradharaként és Vajrasattvaként szimbolizálja.

¹¹ RENÉ GUÉNON: *A Világkirály*. Budapest, 1993, Farkas /Metafizikai írások II./, 8. o.

¹² FERDINAND OSSENDOWSKI: I. m. 136. o.

¹³ *Tisztelet Mañjuḡoṣa mesternek*, 2b és *A śambhalai isteni rezidencia leírása, a nemes származású tankirályok áldozati szertartása, a Kālapāba vezető gyors út ismertetése*, 4a.

lág királyának lakhelye egyszersmind az »ítélet« helye. Az ítélet negatív oldalának megfelelően, a Kālacakra gyakran a védőistenségek, a *yi-damok* haragvó arculataival szemlélteti a Világkirály kíséretét. Šambhala így »a haragvó (*kbro*) istenségek tevékenységi „körzete” (*‘dul-yul*)« is.¹⁴

UNGERN-STERNBERG egyes fantáziadús és túlságosan jóhiszemű vélekedések dacára nem volt *buddha*, nem tehető meg a teljes metafizikai felébredettség szimbólumának. A nyolcadik Jebsundamba khutuktu (tib. *sprul-sku*; ejtve: *tulku*) nemcsak »legyőzhetetlen tábornoknak« és kánnak nevezte, hanem pontosan a *yi-damok*, a tanvédő istenségek haragvó arculatai (*dogshid* [tib. *drags-gsed*], *choyjin* [tib. *chos-skyong*]) emberi megnyilvánulásának tekintette őt. Harc közbeni magatartása, a kommunistákkal, a dharma ellenségeivel szembeni kegyetlensége, a legrégebbi katonáival szembeni keménysége, az ítélet és a büntetés formájával szembeni érzélemmentessége miatt Jebsundamba konkrétan a »vad Jamsarang (tib. Lcam-sring) istenség testetöltésének« nevezte (75–76. o.). OSSENDOWSKI azt állítja, UNGERN-STERNBERG beszélt neki a Világkirályról, és hogy valamilyen módon – amit az író talán eltorzított – kapcsolatot keresett Azzal.¹⁵ Küldetésének és egyéni karakterének megfelelően ez annyiban és úgy sikerült neki, hogy a Világkirály ideáját és dharmáját védő korabeli seregek élére állt.

Minthogy Šambhala »haragvó védőistenségek lakhelye«¹⁷ is, egyesek megkísérelték ezeket a hatalmakat egy Šambhalával párhuzamos, attól többé-kevésbé független centrumhoz kötni, »Agarthához«, ami másutt Šambhala szinonimájaként fordul elő. MARCO PALLIS meggyőzően kimutatta, hogy »Agarthá« nem bír tradicionális gyökerekkel. A haragvó tanvédő istenségek egyszerűen körülfogják Šambhalát, Kālapát, a Világkirályt, nem rendelkeznek különálló centrummal. Próbatételeket képviselnek. UNGERN-STERNBERG alakjából nem a kegyetlenséget kell megragadnunk, hanem azt, amire lényegét tekintve visszavezethető. Kegyetlensége az elmondottak mellett a *szigor* és a *fegyelem* princípiumára vagy minőségére megy vissza, amelyek *minden szellemi előrehaladás, minden aszkézis nélkülözhetetlen tényezői* is, különösen az elindulási szakasz tekintetében. ANAGARIKA GOVINDA láma *Der Weg der weissen Wolken* című önéletrajzi művében sokat beszél továbbá a tibeti buddhista tradíció ama bölcsességéről, hogy minden társadalmi pragmatizmuson túl magába olvasztotta a megelőző idők félelmetes és kegyetlen istenségeit, s olyan praxist is folytatott, amely az ilyen hatalmak szemlélésével kapcsolatos.¹⁸ Témánk szempontjából talán ez a passzusa a legfontosabb: »És volt a dombon egy olyan szentély is, amely általában zárva volt a nagy nyilvánosság elől. Hamarosan megértettem ennek az okát: ezt a borzalmas és félelmetes istenségeknek szentel-

¹⁴ LOBZANG BALDAN YESHIE: *A csodálatos tettek forrása és Tisztelet Mañjughoša mesternek*, 2a

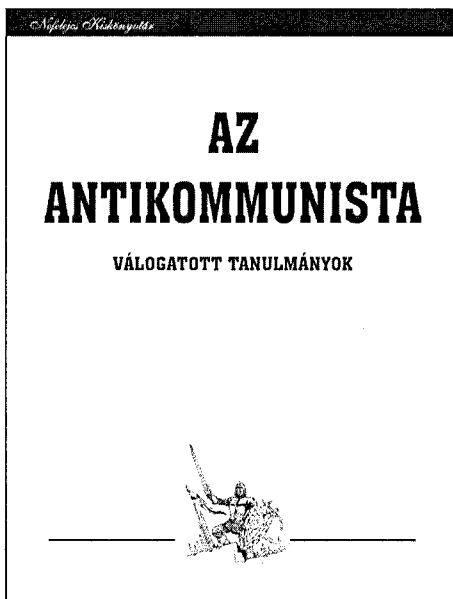
¹⁵ SZABÓ TIBOR: *A Kalacsakra rendszer és a Šambalai Isteni Rezidencia leírása kisebb tibeti szövegek tükrében*. Buddhológiai disszertáció. Budapest, 1983, 21. és 28. o.

¹⁶ FERDINAND OSSENDOWSKI: I. m. 200–201. és 236. o. (Az utóbbi: *Az antikommunista*. 32. o.)

¹⁷ *A šambhalai isteni rezidencia leírása, a nemes származású tankirályok áldozati szertartása, a Kalapába vezető gyors út ismertetése*, 5b.

¹⁸ Ld. LAMA ANAGARIKA GOVINDA: *A fehér felhők útja (Egy buddhista záródok Tibetben)*. [Részletek.] Budapest, 1983, Buddhista Misszió, 119–120., 172–173., 181–187., 187–194. o.

ték, a szétoldás és átalakítás erőinek, melyek romboló és rettentő erők formájában jelennek meg azoknak, kik hozzátapadnak e világ dolgaiboz és saját korlátozott létükhöz, de ugyanakkor a megszabadítás erőt szimbolizálják azok számára, akik elfogadják és felhasználják őket, helyes értelemben realizálván azoknak igazi természetét. Ezek az akadályok eltávolítói, a kötelékek alóli felszabadító erők, az önmagunkon való túlhaladás (öntranszcendálás) végső misztériumának szimbólumai a tudatlanság sötétségén való áttörés eksztázisa révén. Ezek az istenségek a legmagasabb tudás megtestesülései, amelyek mint a villám sújtják le azokat, akik még nincsenek előkészítve erre a tudásra, úgy, ahogy az ifjút is villám sújtotta, amikor vakmerően felemelte a fátylat a Saisi Templomban. Ez az oka annak, hogy itt a legtöbb szobor le van takarva és csak a beavatottaknak van megengedve, hogy belépjenek ide egyedül. Az ő számukra ezek az erők, illetve a valóság ezen aspektusai éppúgy a megvilágosodás szimbólumai, mint ahogy a buddhák és bodhisattvák a könyörület megtestesülései. Valóban, ezek végül is egyek végső természetüket tekintve. *Az univerzális törvény jótékony hatású azok számára, kik elfogadják azt, de borzasztó azok számára, akik ellenkezni próbálnak vele. Ezért a fény erői (azok az erők, amelyek a megvilágosodás felé terelnek bennünket) félelmetes formában jelennek meg a fény és az igazság ellenségei számára, ezért nevezik ezeket a szörnyű formákat a Törvény Oltalmazóinak (chos-kyong, gon-po) és mint oltalmazó istenségeket idézik meg őket azok, akik beavatást nyertek és akik már realizálták jelentésüket.*¹⁹

Ahogy GUÉNON kimutatta, a beavatás mindenekelőtt *szellemi* influenza átadását jelenti, nem pedig pszichikus befolyások átadását, amelyek a legtöbb esetben megtévesztők. *Egy hagyományt mindazonáltal nem lehet élni magasabb rendű pszichikus influenciái, sokrétű és intenzív atmoszférája figyelembevétele nélkül.* A tibeti buddhizmus démonai nem estimesék elemei, ahogy a büntetés és a démonok urai sem. És ezt nemcsak napjaink neobuddhista békepapjai miatt kell megjegyezni.

¹⁹ Uo. 30–31. o. (A két hosszabb kiemelés tőlünk – H. R.)